

УДК [338.432:332.1]:005.332.4

Ю.В. Танасійчук, викладач

ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інститут», м. Херсон, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОСФЕРИ РЕГІОНУ

Ю.В. Танасійчук, преподаватель

ПВНЗ «Херсонский экономико-правовой институт», г. Херсон, Украина

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРОСФЕРЫ РЕГИОНА

Yuliia Tanasiychuk, teacher

Kherson Economics and Law Institute, Kherson, Ukraine

METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF COMPETITIVE POTENTIAL OF THE REGION'S AGROSPHERE

Висвітлено питання аналізу шляхів, методів, форм і механізмів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Прیدілено належну увагу взаємодії попиту та пропозиції на аграрному ринку, його стабільності та рівноваги. Проведено дослідження критеріїв ступеня рентабельності з огляду на конкурентні переваги та отримання прибутку. Проаналізовано необхідні умови для формування конкурентного середовища, діючих сил конкуренції та виділено і класифіковано об'єктивно обумовлені напрямки конкурентних дій.

Систематизовано і згруповано у вигляді єдиної системи закономірностей вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та змодельований механізм кризи відтворення потенціалу конкурентоспроможності АПК регіону. Акцентовано увагу на ринковий фактор і основні інструменти державного регулювання як на обов'язкові складові конкурентного простору в частині функціонування галузей регіонального АПК.

Ключові слова: конкуренція, конкурентні дії, конкурентоспроможність, стабільність ринку, ринкова рівновага.

Рассмотрены вопросы анализа путей, методов, форм и механизмов повышения конкурентоспособности аграрных предприятий. Особое внимание акцентировано на взаимодействии спроса и предложения на аграрном рынке, его стабильности и равновесия. Проведено исследование критериев степени рентабельности в контексте конкурентных преимуществ и получения прибыли. Проанализированы необходимые условия для формирования конкурентной среды, действующих сил конкуренции и выделено и классифицировано объективно обусловленные направления конкурентных действий.

Систематизировано и сгруппировано в форме объединенной системы закономерностей влияние внешних и внутренних факторов на конкурентоспособность аграрных предприятий и смоделирован механизм кризиса восстановления потенциала конкурентоспособности АПК региона. Акцентировано внимание на рыночные факторы и основные инструменты государственного регулирования как на обязательные составляющие конкурентного горизонта в части функционирования отраслей регионального АПК.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентные действия, конкурентоспособность, стабильность рынка, рыночное равновесие.

The article is devoted to analysis of the ways, methods, forms and mechanisms of increasing the competitiveness of agricultural enterprises. The author paid attention belong interaction of supply and demand in the agricultural market, its stability and balance. The paper studied the degree of profitability criteria in view of competitive advantage and profit. Also, analysis of the necessary conditions for a competitive environment of the forces of competition and selected and classified competitive action areas. The author systematized and grouped as a single system of laws impact of external and internal factors on the competitiveness of agricultural enterprises and modeled a crisis of reproduction potential competitiveness of agribusiness region. Attention is focused on market forces and the basic tools of government regulation as the mandatory components of the competitive space of operation for regional agribusiness.

Key words: competition, competitive actions, competitiveness, stability of the market, the market equilibrium.

Актуальність теми. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств, обумовлена безліччю внутрішніх і зовнішніх факторів, повинна розглядатися як комплексний показник ефективності всього відтворювального процесу. Конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору, крім її формування, в результаті впливу соціально-економічних факторів визначається дією специфічних факторів, які концентруються навколо взаємопереплетіння державної підтримки сільськогосподарського виробництва, його сильною залежністю від природно-кліматичних умов, ключової ролі його продукції для забезпечення життєдіяльності населення [5].

Пошук шляхів, методів, форм і механізмів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати з урахуванням взаємопере-

плетення і взаємодії соціально-економічних і специфічних чинників її забезпечення, причому в сучасних, і тим більше перспективних умовах господарювання, це взаємопереплетення повинно здійснюватися навколо стрижня інноваційного шляху розвитку на базі науково-технічного прогресу [1; 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку аграрної сфери на галузевому та регіональному рівнях присвятили свої наукові роботи відомі вчені-економісти, такі як: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, В.П. Галушко, І.Ю. Гришова, А.С. Даниленко, В.К. Збарський, В.В. Зіновчук, М.В. Зубець, І.Г. Кириленко, О.В. Крисальний, М.М. Кропивко, В.В. Кужель, В.В. Липчук, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інші відомі автори.

Однак проблеми, що виникають у аграрній сфері і потребують вирішення на регіональному рівні, суперечливі й достатньою мірою не вивчені, а перспективні напрямки вдосконалювання розвитку регіональної агросфери мають потребу в систематизації й становлять особливий інтерес для економічної науки. Назріла необхідність комплексного підходу до вирішення проблем розвитку аграрного виробництва, зачіпаючи при цьому не тільки тактичні, але й стратегічні проблеми розвитку, його територіального розміщення, створення цивілізованих умов проживання сільського населення. Все це і зумовлює актуальність теми, постановку мети і перелік вирішуваних проблем.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення конкурентоспроможності аграрної сфери регіону як комплексного та багатофакторного явища, що поєднує в собі грошово-фінансові й реально-відтворювальні аспекти, обумовленого впливом як економічних, так і специфічних факторів, до яких відносяться державна підтримка, сильна залежність від природно-кліматичних умов, пріоритетність продукції для забезпечення життєдіяльності населення та виділення сукупності факторів, що визначають конкурентну стратегію в агробізнесі на базі комбінації цілей, засобів і методів їх досягнення.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство є багатогалузевою і, одночасно, єдиною інтегрованою галуззю агропромислового комплексу. В силу цього конкуренція і конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств розглядалися як комплексне і багатофакторне явище, що структурується в певну систему з використанням системного підходу. Конкуренція на аграрному ринку між сільгосптоваровиробниками проявляється в усіх її видах і не може бути однозначно віднесена до одного з них [4].

Аграрний сектор, що продукує різні види продукції, є багатогалузевим. Водночас, це єдина інтегрована галузь АПК, яка формує конкурентне середовище аграрного ринку.

Аграрний ринок як економічна категорія являє собою сукупність конкретних економічних відносин між суб'єктами аграрного виробництва, що формуються у процесі виробництва і реалізації продукції, що характеризуються свободою вибору партнерів, з урахуванням їх економічних інтересів та державного регулювання [6].

Конкуренція між сільгосппідприємствами знаходиться в прямій і зворотній залежності від ринкового попиту та пропозиції. Їх аналіз є необхідним і обов'язковим у дослідженні функціонування ринку і поведінки його учасників.

Взаємодія на аграрному ринку умов попиту і пропозиції зумовлює як ціни, так і кількість виготовленої сільгосппідприємствами продукції. Співвідношення ціни і кількості продукції визначає стабільність ринку і ринкову рівновагу. Таким чином, під час розроблення сільгосппідприємствами стратегії конкурентної боротьби дуже важливо враховувати і прогнозувати стан ринку з погляду ринкового попиту та пропозиції. Враховуючи значну кількість конкурентів на аграрному ринку, важливо знати його концентрацію для створення стратегії конкурентної боротьби. Останнє має два основних критерії визначен-

ня ступеня рентабельності: 1) чи дає вона сільгоспвиробнику конкурентну перевагу і чи сприяє довгостроковій присутності на ринку; 2) чи дозволяє заробляти максимальний прибуток [4; 5].

Індекс концентрації (CR) показує співвідношення ринкових часток однієї фірми, або груп фірм у процентному співвідношенні, і визначається як сума ринкових часток великих фірм, наявних на ринку.

Якщо на ринку присутня одна і більше великих фірм, він визначається за формулою:

$$CR_i = \sum k_i, \quad (1)$$

де k_i – частка i -ї фірми в галузі, %.

Для трьох фірм він визначатиметься за формулою:

$$CR_3 = \sum_{i=1}^3 k_i. \quad (2)$$

Якщо індекс концентрації буде більше 70 %, то ринок характеризується високим ступенем монополізації та наявністю в галузі невеликої кількості домінуючих фірм-олігополій.

Найважливішою умовою прояву конкуренції на аграрному ринку є формування конкурентного середовища, визначального конкурентну стратегію сільгосптоваровиробника і його поведінки на ньому.

Для формування конкурентного середовища та діючих сил конкуренції необхідно створити умови з урахуванням специфіки аграрного сектору ринку. Важливими умовами повинні стати: зміни у ступені росту галузі в довгостроковому періоді, зниження витрат і підвищення ефективності виробництва, забезпечення на ринку збалансованого попиту і пропозиції, можливість входу на ринок і виходу з нього нових постачальників сільгосппродукції, наявність свободи у формуванні ціни і рівноправності суб'єктів ринку, подолання монополізму промислових і переробних галузей, задіяних у технологічному і виробничому процесі виробництва продукції, не виключаючи при цьому сектор торгівлі, а також кон'юнктуру ринку, політику імпортної інтервенції на аграрний ринок, роль держави у формуванні ефективної ринкової інфраструктури [4; 5].

Нами виділено і класифіковано об'єктивно обумовлені напрямки конкурентних дій (табл.).

Таблиця

Класифікація об'єктивно обумовлених напрямів конкурентних дій

№ з/п	Визначення напрямів конкурентної боротьби
1	2
1.	Конкурентоспроможна спеціалізація на продукцію, орієнтовану на певні сегменти ринку
2.	Підвищення ефективності впливу на споживачів бренду за рахунок реклами, поліпшення системи збуту
3.	Формування конкретних обґрунтованих позицій стосовно покупців і постачальників
4.	Вивчення конкурентів, аналіз їх соціально-економічного, фінансового та виробничого стану
5.	Підвищення якості продукції та послуг на основі впровадження нових технологій та оновлення логістичних систем
6.	Підвищення якості управління процесом підвищення конкурентоспроможності
7.	Підвищення рівня сервісних послуг
8.	Здійснення політики поглинання фірм-конкурентів
9.	Впровадження у виробництво результатів НДДКР з орієнтацією на технологічне лідерство
10.	Зниження виробничих і збутових витрат за рахунок впровадження розробок НДДКР і вдосконалення логістичних схем
11.	Розширення сегмента ринку в межах регіону, зовнішньоекономічних зв'язків

Закінчення табл.

1	2
12.	Збільшення випуску продукції, підвищення якості
13.	Формування з урахуванням відповідної ситуації на ринку політики ціноутворення
14.	Використання інформаційних технологій
15.	Моделювання ринку
16.	Проведення маркетингових досліджень і розроблень
17.	Використання сценарного планування для розроблення бізнес-стратегії
18.	Розвиток вертикальної інтеграції
19.	Виявлення стратегічних груп у межах регіонального ринку
20.	Підвищення ефективності всіх факторів конкурентної боротьби – інтегрований підхід
21.	Використання досвіду і методів міжнародної конкуренції
22.	Використання адміністративного ресурсу в інтересах фірми

Джерело: розроблено автором.

Для визначення конкурентоспроможності можна використовувати експертну оцінку, яка визначається за формулою:

$$KT = (\sum Bij n) / 5 \cdot a j, \quad (3)$$

де KT – конкурентоспроможність продукції;

n – кількість експертів;

Bij – експертна оцінка i -м експертом j -го фактора конкурентоспроможності товару;

$a j$ – вагомість j -го фактора (від 4 до 1);

5 – максимальне оцінювання факторів.

Досліджуючи умови та чинники, що впливають на конкурентоспроможність підприємств у сфері агробізнесу, ми, виходячи з порівняльних і конкурентних переваг, систематизували і згрупували у вигляді єдиної системи закономірностей вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Особливістю факторів, що визначають порівняльні переваги сільськогосподарських підприємств, є забезпеченість останніх первинними факторами виробництва: землею, працею і капіталом. Якість земельних ресурсів відіграє істотну роль і знаходить вираження у врожайності сільськогосподарських культур. Відносна родючість вимірюється виходом продукції на одиницю витрат (рис. 1).

Серед внутрішніх чинників виділені специфічні чинники, а також фактори, що відносяться тільки до порівняльних переваг сільськогосподарських підприємств.

Серед зовнішніх факторів важливе значення мають: природно-кліматичні умови (географічне положення сільськогосподарського підприємства); рівень природної родючості ґрунту (земельна рента), який обумовлюється певними фізичними, механічними, біологічними та іншими властивостями, що мають вирішальне значення для землеробства; географічне положення (тобто віддаленість сільгоспідприємств від переробних центрів); специфіка галузі – наявність специфічних засобів виробництва – землі, тварин, рослин.

Спираючись на проведений аналіз розвитку аграрного сектору, змодельований механізм кризи його відтворення (рис. 2).

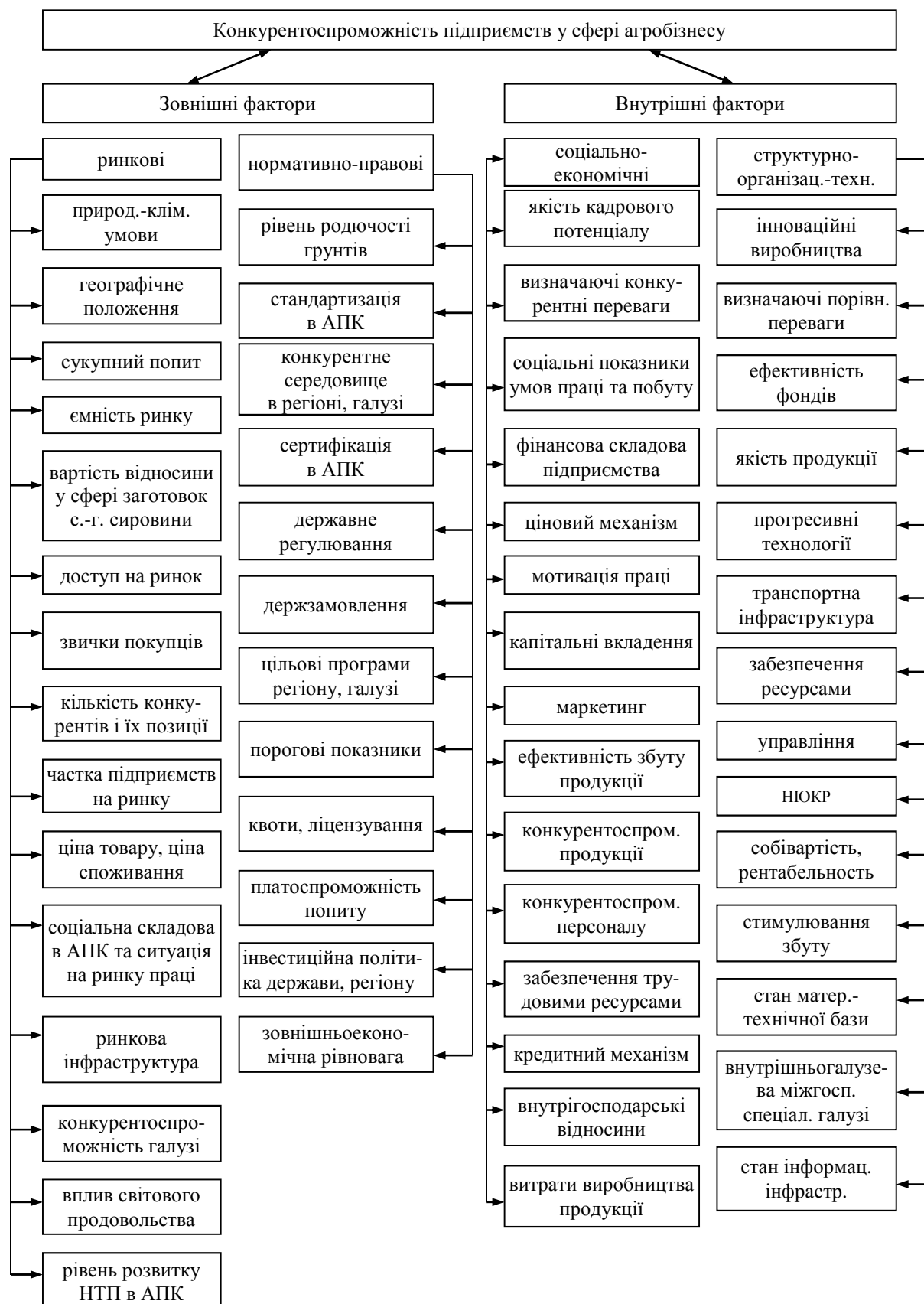

Рис. 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств
Джерело: розроблено автором.

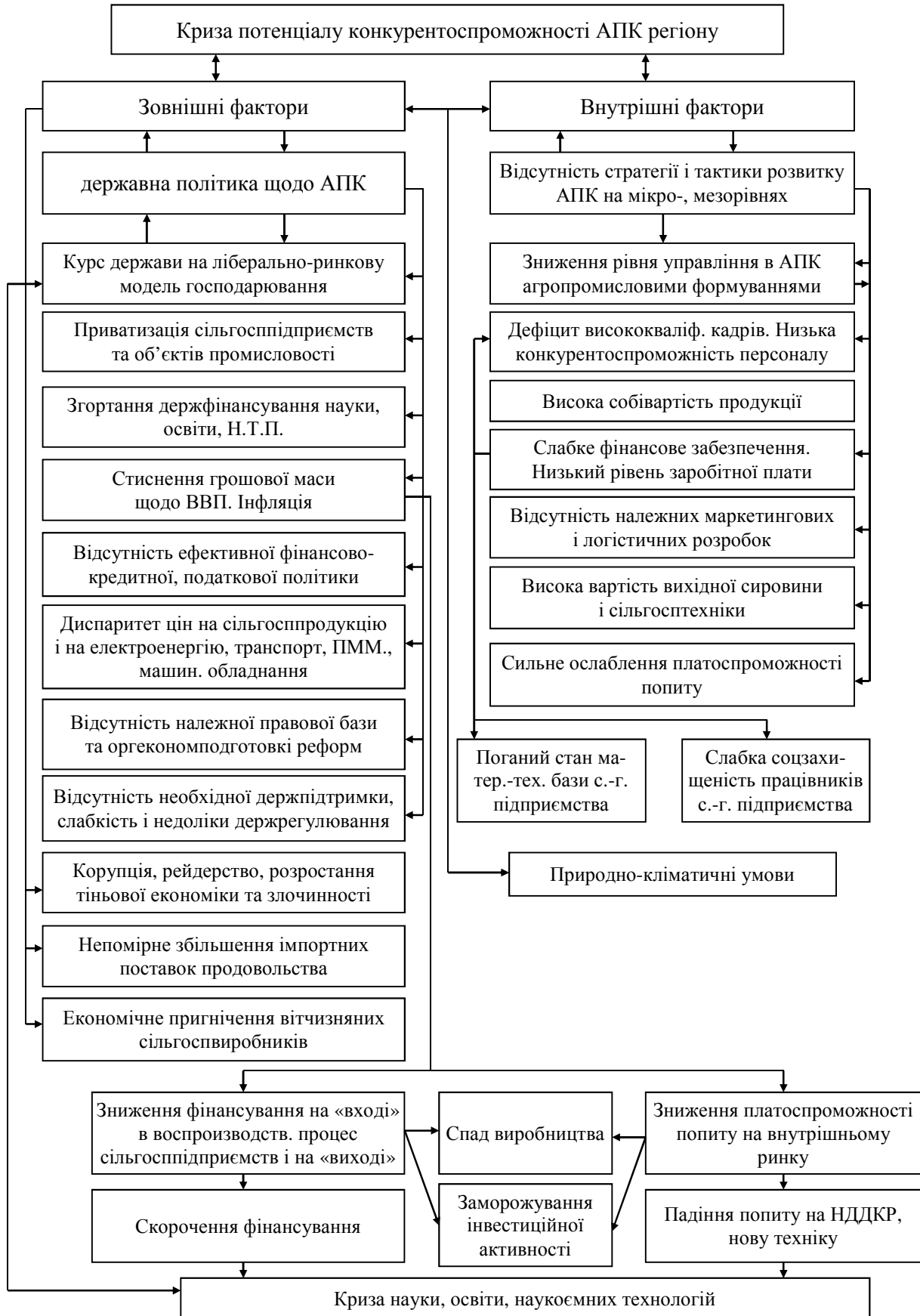

Рис. 2. Механізм кризи відтворення потенціалу конкурентоспроможності АПК регіону
Джерело: розроблено автором.

Цей механізм являє собою мережу взаємодій між основними елементами, що визначають соціально-економічний розвиток агропромислового комплексу. На регіональний потенціал конкурентоспроможності АПК впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники, у тому числі державна політика, яка здійснюється в руслі ліберально-ринкової моделі господарювання і відповідно до рецептів монетаризму, неминує породжує глибоку і затяжну кризу системного порядку за рахунок: грабіжницької приватизації сільськогосподарських підприємств, недостатньою державною підтримкою АПК, відсутністю належної правової бази та необхідної організаційно-економічної підготовки до проведення реформ в аграрному секторі економіки, непомірно дорогих кредитів, проведення відірваної від потреб реального сектору економіки податкової політики, а також заморожування досить значних грошових коштів у стабілізаційному фонді замість їх спрямування, як інвестицій, у розвиток української економіки. У кінцевому підсумку, це вплинуло на: зниження фінансування на «вході» відтворювального процесу сільгосп підприємств, скорочення фінансування науки та освіти, заморожування інвестицій у розвиток виробництва, падіння платоспроможного попиту на «виході» кругообігу капіталу, безпрецедентний спад виробництва [1; 3; 4].

Обов'язковими структурними складовими конкурентного простору є ринковий фактор і основні інструменти державного регулювання ринку в частині функціонування галузей будь-якого регіонального АПК (рис. 3).

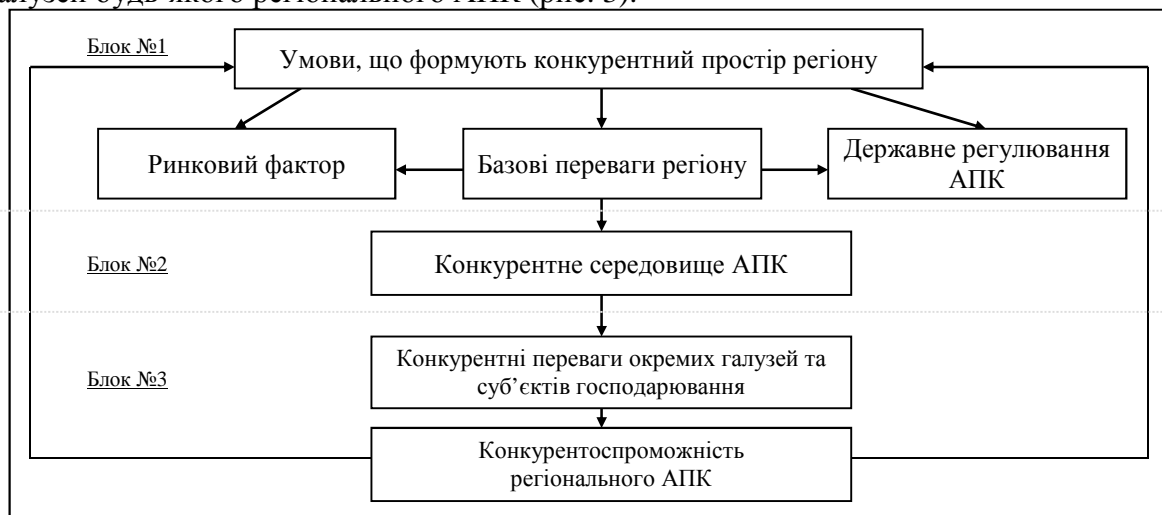

Рис. 3. Структура забезпечення конкурентоспроможності АПК на рівні регіону

Джерело: розроблено автором.

До системоутворюючих умов формування конкурентоспроможності належить державне регулювання.

Розглядаючи умови формування конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів аграрної сфери агропромислового комплексу, потрібно враховувати всі базові структури, що визначають умови регіонального ринку, зокрема, географічні умови, потенціал розвитку регіону (потенціал конкурентоспроможності), розвиненість економічної інфраструктури, соціально-екологічні умови, економічна політика органів влади [4; 5].

Конкурентоспроможність регіонального АПК з урахуванням специфіки та соціального значення аграрного сектору визначається як його змагальна здатність функціонувати і розвиватися в ринковому середовищі, ефективно забезпечуючи процеси відтворення аграрного потенціалу, рівень якого проявляється у величині основних видів агропромислової продукції на душу населення, їх позитивній динаміці і створенні умов для сталого розвитку регіону в довгостроковій перспективі.

Висновки. Конкуренентоспроможність агропромислового виробництва, як поняття і явище, має складну структуру багаторівневого характеру, облік якої необхідний під час розроблення заходів щодо її підвищення. Визначення сутності конкурентоспроможності регіонального АПК обумовлює складну структуру її змісту. Конкуренентоспроможність регіонального АПК, передусім, визначається обсягами, станом і характером використання природних і людських ресурсів, капіталу та інфраструктури. Але забезпечення конкурентоспроможності тільки за рахунок використання факторів виробництва обмежене і передбачає додаткові джерела їх ефективного і раціонального використання. Такі джерела виступають у ролі детермінант факторів виробництва. Стосовно до регіонального рівня АПК, з урахуванням сучасної економічної ситуації, можна виділити такі детермінанти факторів виробництва: інвестиції, інновації, розвиток сполучених і підтримуючих галузей, аграрна політика.

У свою чергу, самі по собі детермінанти можуть забезпечувати різний рівень конкурентоспроможності регіонального АПК залежно від створених у регіоні умов, зміст яких дозволяє визначити їх як економічні, організаційні, політичні, правові, соціальні та культурні.

Запропоновані рішення щодо підвищення конкурентоспроможності АПК з використанням агропромислових підприємницьких об'єднань лежать в єдиному теоретико-методичному просторі, що, на наш погляд, є важливим фактором підвищення ефективності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва в регіоні.

Список використаних джерел

1. Гришова І. Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – С. 47–51. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>.

2. Гришова І. Ю. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. А. Замлинський, В. В. Кужель // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>.

3. Гришова І. Ю. Стратегическое развитие предприятий агропродовольственной сферы в контексте социальной ответственности бизнеса / И. Ю. Гришова, В. В. Сафонов // Стратегическое планирование развития городов и регионов (памяти первого ректора ТГУ С. Ф. Жилкина) : IV Международная научно-практическая конференция (Тольятти, 30 июня 2014 года) : сборник научных трудов : в 2 ч. / отв. ред. Ю. А. Анисимова. – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2014. – Ч. 1. – С. 27–32.

4. Крюкова І. О. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрних формувань / І. О. Крюкова // Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці / під ред. Ю. О. Нестерчук. – Умань : Візаві, 2013. – Ч. 1. – С. 212–226.

5. Крюкова І. О. Стратегічні імперативи розвитку агропродовольчого ринку України / І. О. Крюкова, О. В. Назаренко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 4 (14). – С. 36–42.

6. Кужель В. В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В. В. Кужель // Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 17–22.

7. Кужель В. В. Теоретичні засади модернізації аграрної економіки / В. В. Кужель, Я. В. Солтик // Вектор науки ТГУ. Серія: Економіка и управление. – 2012. – № 4. – С. 83–87.

8. Chernyavskaya T. A. Negative factors that impede the development of transport in Ukraine / T. A. Chernyavskaya // Економічний вісник Донбасу. Economical herald of Donbas quarterly. – 2010. – № 4 (22). – С. 185–187.